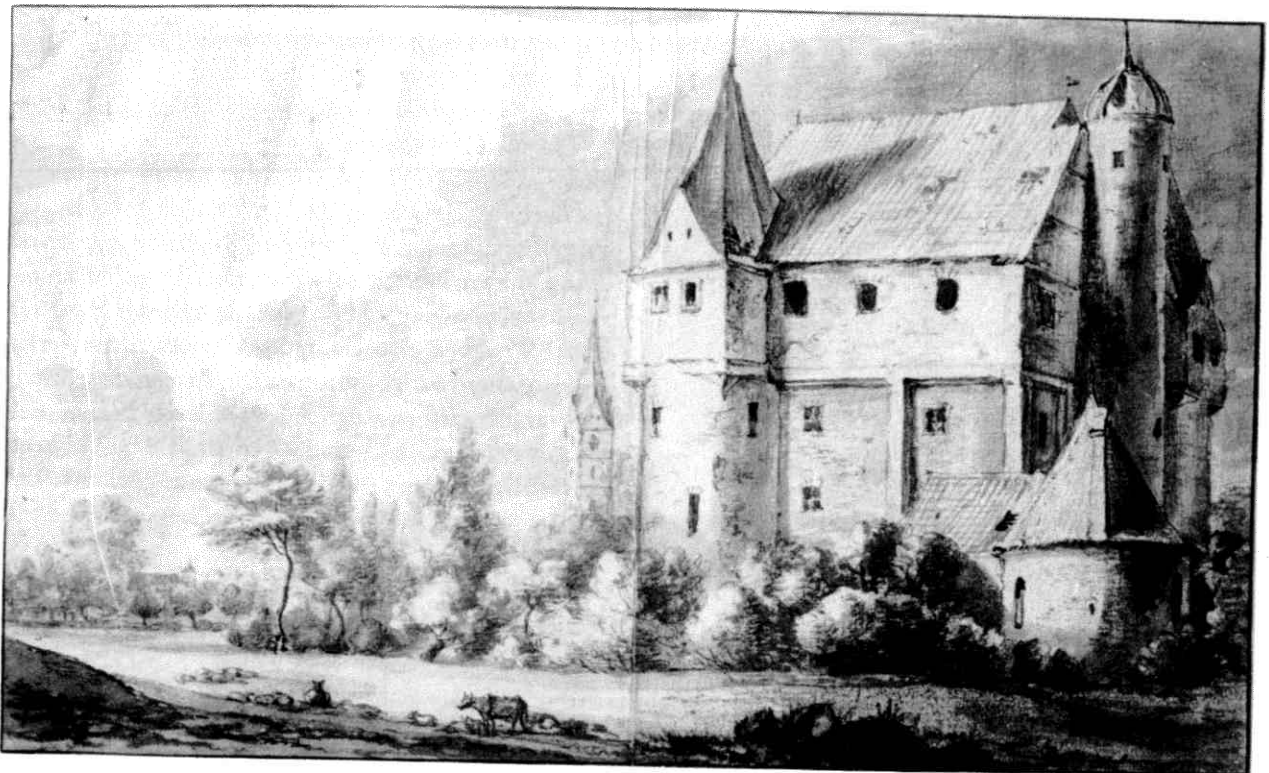

Roghmans kasteel 'Henge in Abelant'

DOOR

R. F. C. VAN DER LOF

Afb. 1 Kasteel 'Henge in Abelant'; tekening door Roelant Roghman, ongedateerd. Collectie George Abrams, Boston, U.S.A. Het kasteel is enigszins vervallen. Heeft de kerktoren een ovaal (en daarmee uitzonderlijk) venster? De tekening kon uiteraard zelf niet worden geraadpleegd. (foto Rijksprentenkabinet, Amsterdam).

Inleiding

In hun recente standaardwerk over de kasteeltekeningen van Roelant Roghman merken Van der Wyck en Nijmeijer en hun medewerkers bij de reproductie van kasteel 'Henge in Abelant' (afb. 1) oftewel *t slot henge in Abelant*, zoals op de achterkant van de tekening zelf staat, op: 'Een kasteel noch een landstreek van deze naam konden gelocaliseerd worden. De bouwtrant van zowel het huis als de kerk past niet in het gebied van Roghmans kastelenserie. Is ook deze tekening als een

'plaisanterie' te beschouwen?'.¹ Om deze intrigerende vraag te kunnen beantwoorden, deed ik een onderzoek, dat de volgende resultaten opleverde.

Localisering

De naam 'Abelant' of varianten daarop, waarvan 'Abilant' het talrijkst is, komt veelvuldig voor in de Middeleeuwse Westerse literatuur. In de 'Gloriant', een abel spel, staat letterlijk 'Abelant', terwijl in vele chansons de geste sprake is van 'Abilant' – vooral dikwijls in de 'Bau-

duin de Sebourc' – of varianten, net als in een aantal andere romans.² De naam heeft er zowel op personen als op een stad en een koninkrijk in het Oosten betrekking. Ik neem aan dat Roghman zijn 'Abelant' – in dit artikel ga ik uit van de veronderstelling, dat Roghman zelf de geciteerde tekst achter de tekening schreef³ – heeft ontleend aan één of meer van deze verhalen. In zijn geval behoort 'Abelant' tot voornoemde, tweeledige geografische categorie. Het 'Abelant'/'Abilant' in de Middeleeuwse verhalen wordt historisch verklaard als het Abila uit de Oudheid, dat de hoofdstad was van de tetrarchie Abilene (dus niet het Abila ten Zuid-Oosten van het Meer van Genesaret). Abila kreeg in de 5de eeuw een bisschopszetel. In 634 viel het bij verrassing in handen van de Moslims, toen alle Christenen uit de omgeving bijeen waren op de jaarmarkt ('souk' in het Arabisch) van het dal van de Barada, de rivier waaraan Abila lag. Vandaar de naam van het dorp, dat nu ter plaatse van Abila ligt: Souk Wadi Barada, aan de zuidelijke voet van de Antilibanon, in Syrië, aan de door groen omgeven Barada⁴, linea recta ca. 25 km ten noordwesten van Damascus (afb. 2).

Het kasteel

Over een kasteel met de naam 'henge', zoals op Roghman's tekening staat geschreven, vond ik niets. Noch in de genoemde Middeleeuwse verhalen, noch in naslagwerken, noch in literatuur over Syrië en aangrenzende landen komt deze naam (of denkbare varianten daarop) voor. Het blijft dus een raadsel hoe Roghman eraan kwam.

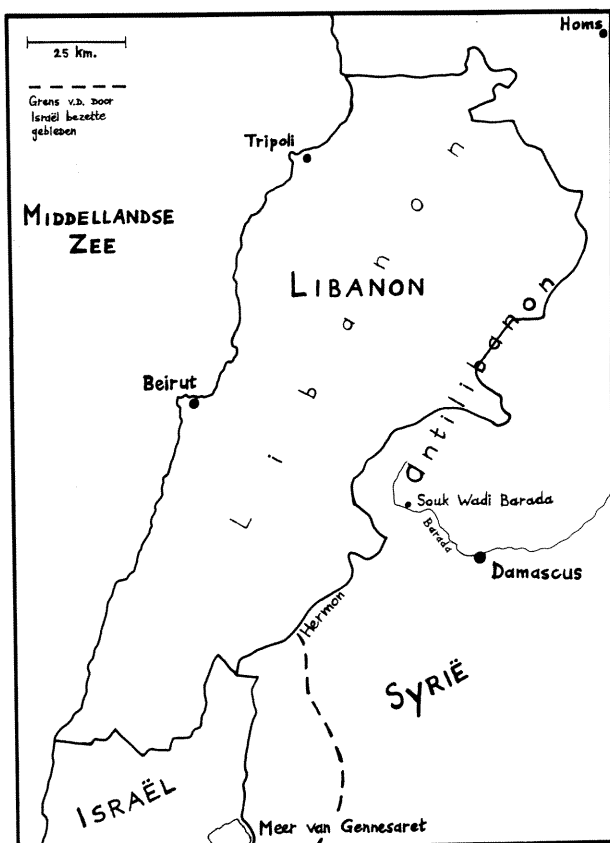
De Middeleeuwse verhalen noemen wel een paleis/kasteel in 'Abelant', maar zonder een naam. Zo vindt men in de 'Bauduin de Sebourc' het paleis van de koning Rouge-Lion in de stad 'Abilant'.⁵ In de 'Gloriant' wordt over waarschijnlijk ditzelfde paleis verteld:

'Ghi selt besitten Abelant,
Die soete stede, dat scoene yuweel;
Daer staet verborghen een casteel,
Daer seldi werden casteleyn;
Het staet op soe scoene pleyn,
Dat men dies ghelike niet en vint.'⁶

Dit kasteel stond derhalve, hoewel in de stad, in een fraai vlak terrein⁷ verborgen, dus waarschijnlijk te midden van veel struikgewas en geboomte. Roghman zou aan dit kasteel kunnen hebben gedacht. Artistieke vrijheid moet bij de vervaardiging van de tekening in ieder geval een grote rol hebben gespeeld, omdat Middeleeuwse verhalen geen nauwkeurige informatie geven over de architectuur van kastelen en Roghman voor zover bekend ook nooit in het Midden-Oosten is geweest. De burcht heeft een sprookjesachtige, enigszins 'Oosterse' gedaante. Terwijl Roghman altijd een reële verhouding tussen het formaat van een kasteel en de omvang van de bomen in de omgeving ervan tekende, is hier het kasteel naar verhouding te groot. Daarmee heeft de tekenaar het kasteel een buitengewoon indrukwekkende gestalte gegeven.

De kerk

Vreemd is de aanwezigheid van een kerk op deze tekening, omdat 'Abelant' volgens de oude verhalen islamitisch was. De kerktoren, het enige goed waarneembare deel van de kerk, is voorgesteld in een Westerse, romanogotische stijl die men in Groningen en Friesland en vooral in het Duitse Rijnland kan aantreffen⁸ en dus in tegenstelling met de architectuur van het kasteel voor het Westen realistisch genoemd mag worden.

Afb. 2 De ligging van Souk Wadi Barada, ter plaatse van Abila. (tek. van de auteur, met behulp van: Karl Baedeker (ed.), *Palestine et Syrie. Manuel du voyageur, Leipzig 1893*, kaart tussen blz. 298 en 299. *Idem De Grote Bosatlas, Groningen 1988*⁵⁰, blz. 114, kaart A).

Van Roghman is niet bekend of hij in vermelde provincies is geweest. Hij zal deze torenarchitectuur echter zeker hebben gezien toen hij op reis was naar het Zuiden. Overigens past de gesuggereerde ouderdom van de kerktoren wél goed bij het Middeleeuwse 'Abelant'.

Conclusie

Alles wijst erop, dat Roghmans voorstelling van slot 'Henge in Abelant' is ontsproten aan zijn fantasie, waar-

bij hij echter gebruik maakte van kennis van Middeleeuwse verhalen en van bestaande kerktorenarchitectuur; de kasteelnaam is vooralsnog onverklaarbaar. Van der Wyck en Niemeijer en hun medewerkers denken daarom mijns inziens terecht aan een 'plaisanterie', maar dan wel één op litterair-historische en wat de kerktoren betreft architectuur-historische basis.

Noten

¹ H. W. M. van der Wyck met medewerking van J. W. Niemeijer [e.a.], *De kasteeltekeningen van Roelant Roghman*, I, Alphen aan den Rijn 1989, blz. 243, nr. A2 en bijbehorende afbeelding op blz. 244. Het 'ook' houdt verband met tekening A1 in voornoemd boek. In het voorwoord van dit boek (blz. V) wordt abusievelijk 1617 vermeld als geboortjaar van Roghman, want in het 'Ten geleide' (blz. VII) is aangegeven dat hij in 1627 moet zijn geboren.

² Zie respectievelijk:

- Rob. Roemans en Hilda van Assche (ed.), *Een abel spel van Gloriant*, Amsterdam/Antwerpen 1970²;
- Ernest Langlois, *Table des noms propres de toute nature compris dans les chansons de geste*, New York 1971², blz. 2;
- Louis-Fernand Flutre, *Table des noms propres avec toutes leurs variantes figurant dans les romans du moyen âge écrits en français ou en provençal et actuellement publiés ou analysés*, Poitiers 1962, blz. 3 en 191.

De Dietse versie van een deel van de 'Bauduin de Sebourc' is overigens niet gepubliceerd in het Zeitschrift für Romanische Philologie, zoals bij Roemans en Van Assche, o.c., blz. 34, staat geschreven, maar in het *Zeitschrift für deutsche Philologie*, 27 (1895), blz. 14-27.

³ Niemeijer (in Van der Wyck en Niemeijer [e.a.], o.c., blz. 16) vermoedt, dat het 'weinig geroutineerde', 17de-eeuwse handschrift achter op veel kasteeltekeningen van Roghman moet worden toegeschreven aan Roghman zelf, die tijdens het vervaardigen van zijn Nederlandse kastelenserie nog jong was. Het 'fijne' (*ibid.*, blz. 243) en dus blijkbaar wél rijpe 17de-eeuwse handschrift op de achterzijde van 'onze' (ongedateerde) tekening behoeft mijns inziens niet te betekenen, dat dit dus niet van Roghman kan zijn, omdat onze tekening, niet passend in de serie Nederlandse kasteeltekeningen, heel wel pas op latere leeftijd door Roghman kan zijn gemaakt. Dit is echter vooralsnog hypothetisch.

⁴ Gegevens over Abila uit:

- Gaston Paris, 'La chanson du pèlerinage de Charlemagne'. *Romania*, 9 (1980), blz. 1-50, i.c. blz. 28 en 29;
- *Les Guides Bleus*, deel 'Moyen-Orient', Paris 1956, blz. 229 (waaruit blijkt dat de opmerking van Paris, o.c., blz. 29, over Nebi-Abil, overgenomen door de in noot 2 genoemde auteurs, niet juist is). Paulin Paris meende, dat met 'Abelant'/'Abilant' Babel (= Babylon) werd bedoeld (zie verwijzing in P. Leendertz Jr., *Middelnederlandsche dramatische poëzie*, Leiden [1907], blz. CLVII, noot 3). Dat dit een foute gedachte was, zou toch duidelijk moeten zijn geweest door b.v. de passage in de 'Bauduin de Sebourc', waarin de grote toren van 'Abilant' wordt vergeleken met de nog grotere toren van 'Babel' (zie [Louis Napoleon Boca (ed.)], *Li romans de Bauduin de Sebourc, IIIe roy de Jhérusalem; poëme du XIVe siècle, publié pour la première fois, d'après les Manuscrits de la Bibliothèque Royale*, II, Valenciennes 1841, blz. 127 en 128, verzen 85-103).

⁵ Boca, o.c., II, b.v. blz. 132 en 133, verzen 266-290.

⁶ Boca, o.c., II, b.v. blz. 132 en 133, verzen 266-290.

⁷ Roemans en Van Assche, o.c., blz. 109, verzen 770-775.

⁸ 'pleyn' = vlakte (E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, VI, 's-Gravenhage 1907, kol. 459-461).

⁸ Nederlandse kerktorens met het Duits-Rijnlandse kenmerk van vier topgevels en hoge spits zijn die van Hervormde kerken te Surhuizum (Friesland, nabij Groningen), Bedum (spits niet meer aanwezig), Haren en Schildwolde (alle Gr.) (zie b.v. E. H. ter Kuile, *De torens van Nederland*, Amsterdam 1943³, blz. 22 en 23). Het is echter de vraag of de toren in Haren ook oorspronkelijk een dergelijke bekroning had (F. A. H. van den Hombergh, 'Kerkelijk leven', blz. 46-64 in J. P. Bakker e.a., *Haren. Van vroeger tot nu*, Haren 1979, i.c. blz. 47 en 50).